

er blevet medtaget. En del af teksterne er tilpas lette for dem, der begynder paa helt bar bund, mens andre ogsaa vil kunne volde lidt viderekomne vanskeligheder.

Udgaven er ledsaget af tekstlæsninger, som Dr. Hjelholt meget viist har anbragt i et hefte for sig. Den, der begynder sit studium, vil sikkert gøre klogt i at gaa frem paa den maade, at han begynder bag i bogen (f. ex. med nr. 41). Naar han har funderet lidt over det enkelte nummers tekst, vil det være tilraadeligt at foretage en afskrivning. Først naar den er fuldført, bør transskriptionen raadspørges. Har man paa denne maade arbejdet sig igennem bogens 44 numre, kan man roligt give sig arkiverne i vold.

Johan Hvidtfeldt.

*Troels Fink: Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770.
(Ejnar Munksgaard, 1941.)*

Den unge sønderjyske historiker Troels Fink har i sin bog om den ældre udskiftning i Sønderjylland, hvorved han har erhvervet doktorgraden, behandlet problemer, som er af den største betydning for forstaaelsen af dansk landbrugshistorie baade nord og syd for Kongeaaen. Gennem en omhyggelig og omfattende materialeindsamling, en skarpsindig og dygtig analyse af materialet og en klar og gennemtænkt problemstilling belyses hele udskiftningsspørgsmaalet i dets forskellige former og mangeartede sammenhæng. Ved hjælp af amtsregnskaberne for Aabenraa amt viser Dr. Fink, hvorledes der i Løjt sogn nord for Aabenraa i aarene omkring 1600 fuldbyrdedes en ejendommelig proces. Gennem indhegninger af enkelte dele af fællesjorden og ved hjælp af mageskifter lykkedes det efterhaanden de fleste af bønderne at faa deres jord udskiftet af fællesskabet og samlet i enkelte større marker. Mens udviklingen i største delen af dette sogn i det store og hele var bragt til afslutning omkring 1650, standsede den tilsvarende bevægelse i Angel omkring midten af det 17. aarhundrede og blev her først helt gennemført efter 1750. Ogsaa i Haderslev Østeramt var der indhegninger i gang i de første aartier af det 17. aarhundrede, men det var først efter 1700, at udskiftningen rigtig kom i gang her. Denne tog da meget

stærk fart og blev støttet af amtsmyndighederne. I Slogs herred ned mod den nuværende grænse blev spørgsmaalet ogsaa taget op paa et ret tidligt tidspunkt, og her var engjorden i det væsentlige uddelt før 1739. Udskiftningen er her som oftest bedre gennemført end mod øst, fordi den i højere grad er resultatet af et fællesforetagende. I den øvrige del af Tønder amt og enklavesognene kom man noget senere med, det samme gælder Haderslev Vesteramt, mens udskiftningen paa Als og Sundeved først rigtig begynder efter 1766.

Hele den ældre udvikling havde en ret tilfældig karakter og strakte sig som regel over ret lang tid. En undtagelse danner dog Varnæs by, hvor der i 1710 blev foretaget en fordeling og udskiftning efter en systematisk opmaaling af alle byens jorder. Et vendepunkt i udviklingen fandt sted i 1766, da man fra administrationens side greb regulerende ind i forholdene gennem loven af 17. februar, hvorved det blandt andet blev fastslaaet, at udskiftningen skulde finde sted, naar $\frac{2}{3}$ af bønderne i et ejerlav ønskede det. Ved en ny lov af 1770 og ved oprettelsen af den slesvig-holstenske Landkommission fik regeringen paa en helt anden maade end tidligere haand i hanke med udskiftningen, og udviklingen blev ledet ind i nye baner. En ny epoke var indledet, og de store systematiske omfordelinger af jorderne, som vi ogsaa kender fra det øvrige Danmark, begyndte.

Dr. Fink behandler i sin bog en lang række andre problemer i forbindelse med udskiftningsspørgsmaalet. Han undersøger ogsaa, hvorledes bønderne blev ført ind paa tanken om udskiftningen, og naar til det resultat, at skovrydningerne og indhegningerne af skovjord i forbindelse med udvidelsen af allerede bestaaende særjord, — stuf ornum og toftejord — var begyndelsen til fællesskabets opløsning. I det øjeblik man ved hjælp af mageskifter fandt paa at samle de mange særjorder til større sammenhængende marker, var tanken om udskiftning blevet til. Det var en økonomisk og driftsteknisk revolution af det danske landbrug, som blev paabegyndt af de danske bønder paa det skønne Løjtland for over 300 Aar siden. Ogsaa paa anden maade fik den tidlige sønderjyske udskiftning sin betydning for dansk historie. Bevægelsen var fremmende

for den nordslesvigske bondestands velstand, hvorved bøndernes selvstændighed og tillid til sig selv, og deres tro paa det folk, de tilhørte, blev styrket. Da udlændighedsaarene kom, og fremmedherredømmets tryk søgte at tvinge de sønderjyske bønder under aaget, fik de brug for al deres selvstændighed og trods. Et fattigt, forkuet folk havde vel næppe haft den samme modstandskraft.

Bortset fra et indledningskapitel om enkelte tilsvarende forhold i udlandet behandler bogen næsten udelukkende sønderjyske forhold. Alligevel har den stor interesse for den, der arbejder med tilsvarende problemer indenfor kongerigets landbrugshistorie. Den giver lejlighed til at drage sammenligninger, giver nye ideer og virker inciterende. Man kan ikke frigøre sig for den tanke, at det engang maa tages op til drøftelse, om der ikke kan findes spor af en lignende udvikling nordfor kongeaen. I mange egne var forholdene indenfor det kongerigske landbrug omtrent de samme som i Sønderjylland, f. ex. i de sydjyske indherreder, omraadet mellem Fredericia, Kolding og Vejle. Naar det særlige landbrugshistoriske problem, som vore købstæders bymarker frembyder, bliver taget op til indgaaende behandling, vil man sikkert mange steder kunne paavise en udvikling, der kan minde om den sønderjyske udskiftningsbevægelse i det 17. og første halvdel af det 18. aarhundrede. Det er i hvert fald hævet over enhver tvivl, at i mange købstæder kom et oprindeligt fællesskab med hensyn til bymarken paa et ret tidligt tidspunkt i opløsning.

Johan Hvidtfeldt.

*Paul Johannes Jørgensen: Dansk Retshistorie.
(Gads Forlag, 1940.)*

Da Henning Matzen i 1879 udgav sine »Forelæsninger over den danske Retshistorie«, forelaa der to danske retshistorier: Kolderup-Rosenvinges og Chr. L. E. Stemanns. Den førstnævnte, hvoraf den første udgave kom i 1822—1823, var paa dette tidspunkt forældet. Stemanns værk var ret godt skrevet og vel disponeret, men ikke særlig selvstændigt. Forfatterens speciale var mere den slesvig-